
Anbudet

Eskilstuna - Strängnäs Släktforskarförening

Informationsblad för Eskilstuna-Strängnäs Släktforskarförening

Nr 1 – 2012

Fors kyrka, Eskilstuna, med anor från mitten av 1100-talet. Foto: Richard Attered

Innehåll

Föreningsinformation	2
Ordförandespalten	3
Torp och torpare	4
Nya medlemmar	6
SJ, SJ gamle vän	8
Årsmöte	9
Botvidssagan	10
Tackbrev	14
Aktiviteter våren 2012	16

Föreningsinformation

Eskilstuna – Strängnäs Släktforskarförening

Dambergsgatan 1
633 41 Eskilstuna
016 - 12 21 47
essf@telia.com

Plusgiro 73 81 41 – 1

Medlemsavgifter 2011

Fullbetalande	200.-/år
Familjemedlem	100.-/år
Medlemskap för ungdom upp till 23 år	25.-/år

Avgift för ny medlem som
betalas till föreningen
mellan 1/10 och 31/12 ger fullt
medlemskap påföljande år.

Adressändring

Skickas till kassören

Föreningens hemsida

essf.se

Öppettider

Se vår hemsida essf.se

Redaktör och ansvarig utgivare

Richard Attered
(Se styrelseordförande)

Teknisk redaktör

Håkan Olle Larsson
016 – 35 00 35
0706 – 65 29 39
reproconsult@telia.com

Eftertryck eller citat

Får gärna göras ur Anbudet under
förutsättning att källan och författaren
anges.

Tidskriften Anbudet

Utkommer 4 ggr/år
ISBN/ISSN 9929522492

Manusdagar	Till posten
------------	-------------

Nr 2 14/4	14/5
Nr 3 11/8	10/9
Nr 4 13/10	12/11

Webbmaster

Christer Svensson
016 - 51 67 21
070 – 697 64 43
chrsve2@telia.com

Ordförande

Richard Attered
016 - 641 63
070- 341 20 25
richard.attered@telia.com

Vice ordförande

Christer Fredriksson
016 - 14 02 46
kriste.fredrikss@telia.com

Sekreterare

Iris Rehnholm
016 - 51 24 97
iris.rehnholm@telia.com

Vice sekreterare

Kerstin Nilsson
0152 – 149 51
070 – 312 20 17
kernil@algonet.se

Kassör

Kjell Ivarsson
016 -12 35 91
kjell.iva@hotmail.se

Övriga ledamöter

Ann-Sofie Johansson
016 -14 68 17
as.j@tele2.se

Gunilla Thörne
0152 -186 63
0730 – 97 34 04
lasse.gunilla@telia.com

Sören Wister
016 - 35 20 31
070 – 360 47 00
soren.wister@telia.com

Kommittéansvariga

Utbildning

Sören Wister
(se övriga ledamöter)

Aktiviteter

Håkan Danielsson
016-34 31 91
070-663 54 30
hasol@bredband.net

Datagruppen Eskilstuna

Christer Fredriksson
(se vice ordförande)

Datagruppen Strängnäs

Kerstin Nilsson
(se vice sekreterare)

Gravstensinventeringen

Kjell Ivarsson
(se kassör)

Registervårdsgruppen

Arne Carlsson
016-42 64 10
nils-arne@caritakonsult.se

Resor

Gunilla Thörne
(se övriga ledamöter)

Tidningsredaktion

(se redaktör och ansv. utgivare)

Lokalen Eskilstuna

Christer Fredriksson
(se vice ordförande)

Lokalen Strängnäs

Kerstin Nilsson
(se vice sekreterare)

Föreningslokalen Strängnäs

Trädgårdsgatan 23 (Vuxenskolan)
0152-134 94

Kontaktperson Eskilskällan

Richard Attered
(se ordförande)

Revisorer

Gerd Niedergesäss
016 – 51 50 90
gerd.niedergesass@telia.com

Britt-Marie Andersson
016 – 940 03
b-mason999@telia.com

Valberedning

Karl-Inge Karlberg
016 – 252 57
karlberg.skjulsta@telia.com

Leif Lindholm

073-38 78 807
leffeglindholm@gmail.com

Ordförandespalten

Nu har vi vänt blad igen och skriver ett nytt årtal – 2012.

För exakt ett år sedan när jag satt och skrev för den här spalten så vräkte snön ner. Det var en grym vinter med massor av snö. I år lyser snön med sin frånvaro liksom kylan till förtret för alla snöröjare och alla som gillar skidåkning och till glädje för många andra.

Oberoende av väder så rullar föreningsverksamheten på som vanligt. Vi har åter öppett i våra lokaler efter jul- och nyårsuppehållet. Det tycks ha varit efterlängtat för det har varit nästan fullt vid varje tillfälle.

Programmet för vårens föreläsningar är klara och några redan avverkade när ni läser det här. Det blir även några resor under våren bl.a. till Krigsarkivet och Landsarkivet i Uppsala och förhoppningsvis en resa som har anknytning till artikeln om Botvidstappan. Hela programmet ser ni på vår hemsida och här i tidningen.

Hur kursverksamheten blir vet vi inte riktigt. Vi har samma utbud som tidigare, men det är intresset från allmänheten och medlemmarna som styr det hela.

Vi fortsätter även i år med jourhavande släktforskare på Biblioteket i Eskilstuna varje helgfri måndag 13.00–16.00 och sista helgfria lördagen i månaden 12.00–15.00. Vi räknar med att hålla på till den 18 juni och sedan återkomma efter sommaren. Eskilskällan kommer att göra en del "jippon" under våren för att upplysa allmänheten om vad som finns i Eskilskällan.

Den sista februari går (gick) Björn Lindwall i pension. Han var varit den stora sammanhållande länken mellan vår förening och Biblioteket (ABM och senare Eskilskällan). Han har bl.a. guidat alla våra kursdeltagare på både dagtid och kvällstid under många år och visat vad som finns för släktforskare både ovan jord och under jord på Biblioteket samt

berättat många roliga historier. Du skall ha ett stort TACK för ett mycket gott samarbete och allt du har betytt och gjort för föreningen. Hoppas du kan guida oss fast du är pensionär? Vi hälsar din efterträdare Oskar Nilsson välkommen.

Inventeringen av gravstenar från 1940 och äldre på alla våra kyrkogårdar inom Eskilstuna kommun är nu avslutad. De har varit ett stort gäng som hållit på.

En av dem, Karin Åkergren, har varit en hjälp via Arbetsförmedlingen. Hennes huvudarbetsuppgift har varit att registrera alla dessa gravstenar inkl. allt praktiskt arbete ute på fältet tillsammans med de övriga i gruppen. Dessutom har hon sysslat med allehanda föreningsuppgifter som förekommit. Hon har varit en allt i allo. Tyvärr så får man bara behålla en sådan hjälp i högst 2 år och den tiden har nu gått ut. Du skall ha stort TACK för den tid du varit hos oss. Du har varit till oerhörd stor hjälp och är saknad av många. Det finns ett gammalt fint uttryck som jag tycker passar: "man saknar inte kon förrän bålet är tomt".

Ni har väl sett att vår skiva F-V-D i Eskilstuna kommun Utgåva 3 nu finns att köpa? Om inte, gå ut på vår hemsida och se under Försäljning.

OBS! I tidningen ligger medlemskortet till er som betalat medlemsavgiften för 2012. Ni som inte betalat har fått en påminnelse.

Till sist. Glöm inte Årsmötet den 10 mars!

Vi ses och hörs.

Richard Attered

Torp och torpare

Det är mycket vanligt att man stöter på begrepp som torp och torpare när man håller på med släktforskning. Däremot är nog inte alla helt klara med vad detta innebär. Att torpare var en person med ett mindre lantbruk är nog de flesta medveten om men inte mer.

Begreppet torp har genom tiderna haft olika innebörd. På medeltiden var ett torp eller avgårdstorp en gård som anlagts på byns mark men avskilts som en självständig enhet. Under 1500-talet kallades ett enstaka nybygge som byggts på en bys allmänning och låg lite för sig, för torp.

Skattemässigt var ett torp en jordlägenhet som var otillräcklig att sätta i mantal men tillräcklig att ättas ränta. Under 1600-talet var många torp jämförbara med mindre hemman och skattlades som självständiga fastigheter till 1/2, 1/4 eller 1/8 mantal.

Från 1600-talet kom begreppet torp även att beteckna en mindre, inte skattlagd, jordbrukslägenhet. Den var oftast belägen på enskild mark, och nyttjanderätten uppläts åt en brukare (torpare) som gjorde dagsverken eller annan tjänst åt markägaren.

Systemet med torp och torpare blev då ett sätt för de större godsens att tillförsäkra sig arbetskraft. Torpen byggdes på godsets mark och torparen hade skyldighet att som betalning för arrendet varje år utföra ett antal dagsverken på godset.

Torpen blev med andra ord en avlöningsform för arbetskraft på gods och större gårdar. Man gjorde åtskillnad mellan jordtorpare och skogstorpore efter torpets placering på jordbruks- eller skogsegenom. Torpen var inte skattlagda. Torparna hade en mellanställning mellan arrendatorerna, som erlade arrende i pengar, och statarna/backstugusittarna, som levde av arbeten med betalning in natura.

Statarna var egendomslösa, jord- och djurlösa, fattiga gifta lantarbetare. De var kontraktsanställda på i regel ett år i taget och bodde på godsens i speciella statarbostäder, de s k statarlångorna.

Torparna däremot hade egen bostad, kreatur med tillhörande åkermark (som arrenderades). Arrendet betalades, som sagt, i form av dagsverken till

markägaren. Torpen kunde ligga långt från godset. Brukningsrätten av torpen ärvdes.

Andra typer av torp var t.ex. fiskartorp där arrendet delvis utgjordes av fisk, kolartorp vars brukare hade skyldighet att kola ett visst antal milor eller leverera en viss mängd träkol och kronatorp vars innehavare var skyldig att biträda med visst skogsarbete.

Under indelningsverket dagar fanns även en annan typ av torp, nämligen soldattorp, ryttartorp och båtsmanstorp. Ryttartorpen ingick i rusthållet som tillhandahöll ryttare till kavalleriet. Soldat- och båtsmanstorpen ingick i det ständiga knekthållet/båtsmanshållet vars rotebönder hade till uppgift att rekrytera och underhålla knektar respektive båtsmän.

Antalet torp (dagsverkstorp) var som störst på 1860-talet, omkring 100.000. Efter laga skiftet 1827 avtog dock ökningstakten. Under slutet av 1800-talet och under början av 1900-talet ersattes i många fall dagsverksskyldigheten med penningarrende, och större torp blev ofta arrendegårdar. Dagsverken som betalningsform för brukningsrätten av torpen förbjöds år 1943 i den nya arrendelagstiftningen. Därmed upphörde torparinstitutionen.

En torpare var med andra ord en småbrukare som inte ägde jorden utan arrenderade den och betalade arrendet genom att utföra ett antal dagsverk på markägarens gods. Torparen var en landbo med ärftlig besittningsrätt (åborätt). Vad som skiljde torparen mot övriga landbor var att torparen betalade arrendet med dagsverken. Se vidare "landbo" nedan.

Skatte-, krono- och frälsebönder

Vad var det för skillnad på Skatte-, krono- och frälsebönder? Detta är inte helt okomplicerat och innebörden har ändrats under århundradena.

Till och börja med så kommer namnen kommer från den typ av jord dessa bönder brukade.

Skattebönder var brukare av skattejord, dvs de ägde jorden och betalade skatt till kronan. Redan under

tidig medeltid skattelade kronan den jord bönderna odlat upp och vilken de betraktade som sin egendom.

Kronobönder var brukare av kronojord, dvs de arrenderade jord som ägdes av kronan (staten) samt betalade skatt till kronan. Kronobondens legotid var vanligen sexårig, och varje år betalade han arrende (avrad) för brukningsrätten till kronan. På 1680-talet fick de flesta kronobönder ärftlig besittningsrätt till gårdarna, en rättighet som dock kunde upphävas av kronan. 1789 stärktes den ärftliga besittningsrätten i något som benämndes stadgad åborätt. En kronobonde har även benämnts landbo (kronolandbo).

Frälsebönder var brukare av frälsejord, dvs de arrenderade jord av adeln och betalade skatt till adeln. Arrendet betalades i regel med dagsverken på markägarens gods.

Frälsebondens legotid var, liksom kronobondens, vanligen sexårig, och varje år betalade han arrende (avrad) för brukningsrätten till en frälsejordägare. Frälsebondens besittningsrätt var mindre trygg än kronobondens, framför allt efter mitten av 1700-talet. En frälsebonde har även benämnts landbo (frälselandbo).

Före reformationen fanns även kyrkojord. Under reformationen drog Gustav Vasa in kyrkans tillgångar till kronan, inklusive kyrkojorden. Denna jord blev därefter kronojord. Under början av 1700-talet (förordningar 1701, 1719, 1723) fick kronobönder rätt att köpa loss sin jord. Dessa bönder blev därmed skattebönder och hemmanet skattehemman.

Under 1800-talet minskade antalet frälsebönder då deras arrende drogs in och jorden lades under storgods. Det var skatte- och kronobönderna som ingick i det ständiga knekthållet i indelningsverket och hade skyldig het att rekrytera och underhålla knektar och båtsmän. Adeln och därmed frälsebönderna var befriade från denna skyldighet. Begreppet äganderätt har varierat under århundraden.

Skattebönderna ägde sin jord, men det var en sanning med modifikation. De ägde rätten att bruka jorden, en rätt som också ärvdes. Om en skattebonde inte längre brukade jorden eller inte betalade skatten kunde han förlora rätten till jorden. Jorden övergick

då till kronan och blev därmed kronojord. En skattebonde kunde inte heller som frälset arrendera ut jorden till någon annan. Endast adeln hade rätt att utarrendera privat jord. Denna rätt fick inte skattebönderna förrän i början av 1800-talet.

Vid försäljning av skattejord måste hemmanet och jorden först bjudas till den närmaste släkten. Först om någon av dessa inte var intresserad kunde han sälja till någon utomstående. Den nye ägaren var sen i sin tur skyldig att bruka jorden. I Sverige var andelen självägande skattebönder relativt stor.

Från 1562 fanns det två grader av frälsejord. Allmän- respektive ypperlig frälsejord. Allmän frälsejord var befriad från vissa skatter medan ypperlig frälsejord var befriad från i stort sett all skatt.

Ursprungligen fick enbart adel äga frälsejord, men från 1723 fick även ofrälse ståndspersoner, präster och borgare äga allmän frälsejord. Denna rättighet utsträcktes 1789 även till bönderna. År 1809 tilläts ofrälse personer att också äga ypperlig frälsejord. Jorden behöll sin status av frälsejord befriad från grundskatt även sedan den förvärvats av ofrälse ägare.

Efter att grundskatterna avvecklats 1885-1903 förlorade begreppet frälsejord all praktisk betydelse. Grundskatt var en benämning på de ordinarie skatter som fram till 1903 åvilade en jordegendom. Grundskatterna bestod av jordeboksräntan, mantalsräntan och kronotionden. Grundskatterna som var från medeltiden avvecklades mellan 1885 och 1903 i samband med avskaffandet av indelningsverket.

Landbo är en icke självägande bonde, dvs. en bonde som brukade jord utan att äga den. Jorden som han brukade tillhörde kyrkan, frälset, kronan eller andra bönder. Beroende på vilken typ av jord de brukade kallades de därför för frälselandbo, kyrkolandbo, kronolandbo eller bondelandbo.

Förhållandet mellan en landbo och jordägaren kallades landbolega. För rätten att bruka jorden (arrendet) erlade landbon årligen en avgift, avrad (landgille). När en ny landbo tillträdde eller då legan skulle förnyas var landbon dessutom tvungen att erlægga en städja. Landbolegan ersattes under 1800-talet, av det fria arrendeavtalet. Landbolegan avskaffades i Sverige 1907.

Begreppet Landbo motsvarades av fästebonde i Danmark och leiglending i Norge och på Island.

Åborätt var en ärftlig besittningsrätt för kronoland-bor, dvs landbor på kronojord. Denna rättighet infördes i slutet på 1700-talet och innebar att landborna och deras arvingar fick sitta kvar på gårdarna så länge de fullgjorde sina skyldigheter. Den stadgade åborätten reglerades genom föreskrifter 1808 och 1863 och gäller alltså alltjämt.

Denna besittningsrätt gav även upphov till uttrycket åbo. Med åbo menades helt enkelt en person som brukade annans jord med en ärftlig besittningsrätt. Det finns även en mer vidsträckt betydelse av åbo nämligen en jordägare som själv bebodde och brukade sin jordegendom.

Backstugusittare var benämningen på personer som bodde i mindre hus på en jordägares mark eller en bys allmänning. Dessa hus, backstugorna, var inte skattlagda. Backstugusittarna tillhörde de obesuttna i bondesamhället och var en brokigt skara och omfattade såväl relativt välbeställda hantverkare som dagsverksarbetare samt gamla och utfattiga personer.

I Skåne, Blekinge och i delar av Halland kallades de gatehusmän, i södra Norrland utanvidsfolk. På västkusten användes även benämningen strandsittare. Backstugorna låg vanligen samlade i grupper utanför den skiftade inägojorden. De hade i regel också ett mindre stycke jord där de kunde odla potatis samt ha några grisar och höns. Ibland fick backstugusittarna också tillgång till bondejord i form av s.k. hälftenbruk. De allra flesta hade dock inte den tillgången utan försörjde sig med lönearbete på gårdarna,

Nya medlemmar

Hans Nilsson
Ringvägen 7
645 51 Strängnäs

Inga-Lill Eriksson
Prostökna Eksäter
635 04 Eskilstuna

Siv Nestorovic
Vikstavägen 21
633 69 Skogstorp

Gerd Almér
Herdevägen 7
645 40 Strängnäs

Anita Waring
Utsiktsvägen 7
645 42 Strängnäs

Inger Ericsson
Ruddammsgatan 15
633 40 Eskilstuna

Britt-Marie Nyström
Kamhagsvägen 61
632 69 Eskilstuna

Erland Renell
Östra Storgatan 2 A
633 42 Eskilstuna

Tommy Carlsson
Skogsängsgatan 10
633 57 Eskilstuna

Sven Andersson
Älundavägen 5 B
633 70 Hållsta

Rolf Johansson
Ållängsvägen 6
633 70 Hållsta

Irene Monti
Strandgatan 26 B
633 43 Eskilstuna

Åke Andersson
Finnmansvägen 3
633 70 Hållsta

Ingvar Chronwall
Liljevägen 12
195 42 Märsta

Göran Ugglä
Gråsta Vilan
640 34 Sparreholm

Erling Norberg
Parkgatan 6
632 26 Eskilstuna

Kåre Widén
Lista Berga 3
635 14 Eskilstuna

Björn Södergren
Adjutantgatan 21
644 35 Torshälla

Elisabeth Hallersten
Öknäsvägen 63
632 39 Eskilstuna

Inga Norberg
Parkgatan 6
632 26 Eskilstuna

Birgitta Widén
Lista Berga 3
635 14 Eskilstuna

Christina Södergren
Adjutantgatan 21
644 35 Torshälla

Margareta Axelsson
Häggstappsvägen 22
645 91 Strängnäs

Nadja Blomqvist
Fänriksstigen 3
645 33 Strängnäs

Sven Hermansson
Styckjunkarvägen 35
632 36 Eskilstuna

Agneta Ryding
Gravtorp, Granhyddan
736 91 Kungsör

Tönu Pöder
Intagsgatan 9 A
633 50 Eskilstuna

Christina Johansson
Nygatan 12
645 31 Strängnäs

hemslojd etc. Tillgången på lönearbete var inte alltid så stor och backstugusittarna var ofta undersysselsatta och undernärda. Antalet backstugusittare antal ökade starkt i antal mellan 1750 och 1850.

Det var inte ovanligt att backstugan bara hade tre riktiga väggar. Den fjärde kunde var en jordvägg om huset låg i en backe.

Undantag

De flesta känner nog till uttrycket ”att sitta på undantag” men vad betyder det?

Undantag kan ses som en pensionsliknande förmån för det äldre paret på en bondgård. Det var vanligt att när bonden blev gammal så överlät han gården i förtid på exempelvis sonen, dvs sonen övertog gården medan föräldrarna fortfarande levde.

Undantag reglerades av fastighetsrätten. Undantag innebar bl.a. fri bostad, viss mängd ved, utsäde etc per år som en bonden kunde förbehålla sig och sin hustru. Oftast byggdes en mindre stuga på ägorna som det äldre paret fick bo i. Undantag eller avkomsträtt kunde även förhandlas fram om bonden sålde gården. Avkomsträtt innebar rätt till förmåner från en fastighet. Det kunde gälla rätt till viss avkastning eller ränta. Den vanligaste formen var att säljaren av gården förbehöll sig rätt till fri bostad, ved, mjölk m.m.

Inhysesshjon var en beteckning som användes på den del av jordbruksbefolkningen som inte ägde jord och som betecknades som en underklass inom allmogen. En inhysesshjon var inneboende på gården och var normalt inte närmare släkt med familjen eller i övrigt tillhörde tjänstefolket. Socialt sett hade de lägre anseende än backstugusittarna. Ca 20 % av allmogen utgjordes 1855 av inhysesshjon.

Fattighjon/Fattighus:

Fattighuset/fattighstugan var en byggnad där fattiga och orkeslösa personer inhystes. I 1686 års kyrkolag rekommenderades församlingarna att inrätta fattighstugor och i 1734 års lag ålades församlingarna att inrätta dem, men detta åtlyddes inte på alla håll.

De som var inhysta på fattighusen kallades fattighjon. Från 1860-talet fanns också fattiggårdar, där

mindre bemedlade men arbetsföra jordbruksarbetare bodde. Fattighusen ersattes från 1918 av ålderdomshemmen.

Statare var helårsanställda, i regel gifta jordbruksarbetare på större jordbruk. Ordet statare anger att lönen utgick i form av naturallön, s.k. stat. Vanligtvis var bara män anställda som statare, men kvinnliga statare, som bara fick halv stat, förekom.

Statarna var och förblev en storgods företeelse, även om en och annan större bondgård kunde ha statare. Statarna var egendomslösa, jord- och djurlösa, fattiga gifta lantarbetare och anställdes familjevis, dvs hustrun förväntades också att arbeta.

Se vidare Statarsystemet.

Källor: Nationalencyklopedin

Artikeln publicerad med Hans Högmans tillstånd.

Hans Högman

SJ, SJ gamle vän!

Den här texten handlar inte om transporter, utan om släktforskning.

Men varför denna rubrik då, kanske någon undrar. Det får Ni se, när Ni läser detta. När jag började min resa, så sade försäljaren, att tåget från Stockholm till Mora skulle gå. Den första biten med VL upp till Sala gick bra. Sedan skulle jag alltså åka med SJ. Det var då problemen började. Då sade nämligen konduktören, som kommit på i Västerås, att det inte fanns några tåg mot norra Dalarna. Så jag fick ersättningsbuss från Sala till Borlänge. Jag hoppades kunna ta anslutningen med Tib (Tåg i Bergslagen) till Leksand från Borlänge. Den gick kl. 16.19. Jag kom upp till stationen i Borlänge kl. 16.25. De visste inte vad jag skulle göra, så jag gick till informationen. Där sade man att vi som skulle till Leksand kunde ta Dalatrafiks buss kl. 17.00.

Då blev jag inte så mycket försenad, men så mycket att personalen på Moskogen, där jag skulle bo, hade gått hem. Men jag hade varit ute för detta tidigare och jag visste då att de hade lagt nyckeln till lägenheten på ett speciellt ställe.

Nu är jag här uppe och skall i morgon börja släktforskning.

När man kommer hit upp, tycker jag att man skall ha förberett sig på vad man skall studera. Det hade jag gjort (för fler medlemmar har väl sett personakterna, som jag ofta glömt kvar i lokalen).

Den första dagen ägnade jag mig åt uppdragsforskning. När jag håller på med släktforskning, så går jag fullständigt in i det, och allt vad tid heter glömmar jag totalt bort, t.o.m. "Livets vatten". Jag märkte först när jag tittade på klockan hur mycket den var.

Den var då 11.30. Då fikade jag. Dagsrytmen blev alltså lite förskjuten denna dag. Lunchen lyckades jag klämma in på 20 min. Sedan fortsatte jag med forskningen. Jag höll på till 16.15 när mitt uppdrag var klart.

Den andra dagen började med att jag åt frukost på Moskogen. De som ställde i ordning den sade att vädret i år var konstigt. Det skilde 25 grader mot

förra året. Den här dagen skulle jag fortsätta med min egen forskning.

Det gjorde jag, efter att jag kollat upp några problemlösningar som jag vaknat av i natt och kommit att tänka på. Det blev studier i samma län som jag varit tidigare i, men lite högre upp. Gissa i vilket län jag håller på. (Västmanland). Återigen glömde jag bort tiden!! På förmiddagen satt jag med ett problem, som jag till slut lyckades lösa.

Det jag vill säga med detta är, ge aldrig upp. Hemresan gick konstigt nog bra.

Adde

Resor

Krigsarkivet, Stockholm, lördagen den 3 mars.

Guidning och egen forskning.

Kostnad: Medlemmar 300 kr. Övriga 350 kr.

Uppsala Landsarkiv, tisdagen den 17 april.

Guidning och egen forskning.

Kostnad: Medlemmar 250 kr. Övriga 300 kr.

Anmälan till resorna görs till
Gunilla Thörne tel. 0152-18 663,
eller lasse.gunilla@telia.com
Begränsat antal till båda resorna.

Titta på hemsidan för kommande information.

ÅRSMÖTE

Lördagen den 10 Mars 2012 kl. 13.00

Plats: Seniorcentrum Eskilstuna
(ny ingång från Alva Myrdals gata)

Mötet börjar med

Rädda farmors fotoalbum

*Agneta Högländer, Sörmlands Museum
berättar om "vad äldre album kan berätta, hur man bevarar
och vårdar gamla album samt hur man digitaliserar".*

Kaffe/te med bröd serveras i pausen mellan föredraget
och årsmötesförhandlingarna.

Förhandsanmälan behövs ej, men kom i god tid.

*Hjärtligt välkommen
hälsar styrelsen för
Eskilstuna – Strängnäs Släktforskarförening*

Botvidssagan

En hörsägen

Uppsats av Kenneth Engvall 1995-02-28

Del 1

Inledning

Där den flacka, jordbruksdominerade delen av Rekarnebygden slutar i söder, höjer sig landskapet kraftigt upp mot den del som kallas Mälarmården. Detta område sträcker sig från södra Hjälmarsanden förbi Bälgviken, Slytan samt vidare österut mot Eklången och Åker.

Hela Mälarmården är både sent och glest befolkat. Det beror i första hand på att några direkt naturliga möjligheter inte finns att försörja sig på jordbruk. I mitten på 1950-talet var jag tillsammans med ett gäng orienteringsungdomar och ledare på ett vecko-slutsläger till Harsjön, som ligger längs järnvägen mellan Bälgviken och Hälleforsnäs. Jag upplevde därvid något som bokstavligen talat etsat sig fast i mitt minne.

Vi skulle göra en utflykt med karta och kompass i hand och därvid naturligtvis följa med på kartan så att vi hela tiden visste var vi var. Jag var nybörjare, kartan var svårläst, en gammal svartvit 50 000-del, och jag upplevde bara en blandning av skogklädda höjder och sankmarker. Jag minns att vi följde en och annan stig som för mig verkade mer som djurstigar än att människor brukade dem.

Mitt i denna känsla av orörd natur, där någon människa knappast kan ha varit och än mindre bott, öppnar sig skogen och vi står framför ett boningshus. Bortom huset lutar marken i små åkerlappar ner emot sjön. Huset var inte "en röd liten stuga". Det var gulrappat och obebott, men i övrigt stämde allt. Jag, som är stadspoike, blev både förundrad och fascinerad. Frågorna kom, vem har slitit på detta ställe, hur har man klarat sig, hur kan man bosätta sig mitt i skogen, finns det någon väg hit.

Jag har senare under många utflykter återvänt hit och även letat efter och "återupptäckt" många små ställen, som för länge sedan är borta.

Denna händelse har under årens lopp klargjort för mig hur mycket intressant vardagshistoria som göm-

mer sig i Mälarmården, en trakt som dessutom är en del av Sörmlands bergslag.

1986 köpte en god vän ett litet torp intill järnvägen, strax norr om Harsjön. Detta kom att innebära att mina utflykter kom att förläggas med utgångspunkt från detta torp. Min gode vän, torpägaren, visade mig snart på namnet Botvidstäppan och tog mig också till platsen. Min nyfikenhet var väckt.

En hörsägen ¹

Under 30-åriga kriget (1618-1648) uppstod naturligt nog krigsleda bland befolkningen i Sverige. Desertörerna skall ha varit många. Botvid och Haar var ett par av dessa. De slog sig ner i skogen strax norr om Stora Fjällsjön norr om Hälleforsnäs. Jakt och fiske var viktiga inslag i deras livsföring. De såg ut en lämplig plats för nyodling, senare kallad Botvids täppa.

I en kista hade Botvid och Haar en krigsskatt. Under en jakttur råkade en av dem, troligen Haar, tappa nyckeln till kistan. Det skulle ha skett i en mosse, som nu kallas Nyckelmossen. Efter detta blev Haar och Botvid osams och Haar flyttade till södra änden om en sjö utmed nuvarande järnvägen mellan Eskilstuna och Hälleforsnäs. Där bröt han mark och bosatte sig. Så fick Harsjön sitt namn.

Under osämjans gång tog någon av soldaterna skattkistan, gick upp på ett berg intill sjön och kastade kistan i vattnet. Så uppkom namnet Kistberget.

I sammanhanget nämns också att ytterligare en soldat skulle ha varit i sällskap med de två nämnda. Denne skulle ha hetat Sven och haft sin odling vid Svenstorp i närheten av sjön Kuten.

Sant eller osant

Vad är sanning och vad är fabel? En hörsägen är enligt Illustrerad svensk ordbok "muntlig berättelse, rykte". Det skulle alltså mycket väl kunna finnas en sanningshalt i berättelsen. Genom åren kan dock berättelsen ha fått en överdriven proportion.

Vid ett tillfälligt möte med en person bosatt vid Holmsjön c:a 2 km öster om Botvids boning frågade

1. Hälleforsnäs bruks historia ABF Hälleforsnäs 1992

jag vad denne visste om Botvid. Jo, svarade personen mig, det var en finne som bodde i en jordkula uppe i skogen på 1800-talet. Väggarne i jordkulan finns fortfarande kvar.

Det finns onekligen en viss spännvidd i återgivningen som visar hur olika uttryck en hörsägen kan få. Vad är då fakta och vad är falsarier?

Ur berättelsen kan ett antal frågeställningar formuleras som skulle kunna ge svar vad som är sant eller åtminstone trolig sanning.

1. Flera soldater rymde, finns några belägg för detta?
2. Är det möjligt att få med sig en krigsskatt?
3. Varför slog man sig ner här?
4. Haar bosatte sig söder om Harsjön. Går det att finna några fakta kring detta?
5. Botvidstappan är en gammal bosättning. Vad finns för fakta kring denna och den eller de personer som levte där?

För att få svar på frågorna måste till att börja med Sveriges situation beröras.

1650-talets Sverige

Det 30-åriga kriget slutade 1648. Sveriges stormaktstid började i och med detta. Besittningar fanns runt om praktiskt taget hela Östersjön. Krigsslutet innebar också problem. En armé som bestod både av utkommenderade svenskar såväl som legosoldater av olika nationaliteter skulle upplösas. I dess följe fanns en lika stor svans av människor som på ett eller annat sätt var förbundna med armén. Avvecklingen av krigsmakten var inte helt slutförd förrän 1654. Under denna period upplevde landet också missväxt och nödår.

Både innan fredsslutet och under avvecklingsperioden deserterade soldater. Som exempel rymde 19 man från Kalmar 1644. 1648 rymde 7 soldater från Stettin². Peter Englund har i boken *Ofredsår*³ skrivit både om deserteringar och plundringar där soldaterna fått sin beskärda del av krigsbytet.

Faktiska händelser talar därmed för att det finns en sanning i hörsägen med avseende på soldater som avvikit från sin tjänst. De kan också haft med sig eget eller stulit krigsbytet.

2. *Muntliga uppgifter från Evert Wahlberg*

3. *Sidorna 472-473, 480-481*

Husby-Rekarne på 1650-talet

Husby-Rekarne består av två mycket olika områden. I norr dominerar slättbygden. I söder finns den karga och otillgängliga skogsbygden. Slättbygden är tidigt bebyggd och uppodlad. Lundby säteri tillkom på 1620-talet genom ett antal hemman som samman-slogs med Lundby som kärna⁴.

Skogsbygden i söder, som kallas Hedbygden eller Heden, har börjat koloniserats. Utkomsten av jorden gav marken dess värde. Av detta följde att några enskilda ägaranspråk inte fanns på den karga, berg-bundna skogstrakten. Skogen betraktades som en gemensam tillgång där bland annat virke och bränsle fanns att få förutom jakt och fiske. De nybyggare som sökte sig upp i Hedbygden valde de platser som var bäst lämpade för odling. Det var i första hand i dalgångar och vid de sjöar som är belägna inom området. Av tidiga skattdokument kan man anta att koloniseringen hade påbörjats och pågick under 1600-talet. Nybyggen fanns troligen i den dalgång och invid de sjöar där järnvägen mellan Hållsta och Hälleforsnäs nu går.

1659 anlades Hällefors bruk i Mellösa socken. Dess läge endast 5 km söder om Husby-Rekarne sockengräns innebär arbetstillfällen både vid bruket och med kolning och körning åt bruket.

Vägar, kommunikationsleder

Till Eskilstuna, som vid denna tidsperiod fortfarande hade sitt Eskilstunahus, tog man sig antingen med båt via Mälaren eller via Hjälmaren så länge Karl IX:s kanal fungerade.

Till lands fanns ett antal vägar som ledde till Eskilstuna. Det kungliga lantmäteriet hade 1649 i instruktion fått som uppgift att mäta och redovisa landsvägarnas sträckning.

På en odaterad karta, troligen tillkommen mellan 1650-1700 redovisas de vägar som leder till Eskilstuna. Av de framgår att från sydost kommer vägen från Nyköping förbi Mortorpskrog och Örsta. Från söder kommer den så kallade Majstigen från Äs via Nästorp och Hållsta. En 1713 daterad vägkarta finns, som redovisar vägarna på samma sätt.

Nuvarande väg mellan Hälleforsnäs och Hållsta byggdes under brukspatronen Lasse Celsings tid

4. *Ivar Schnell Husby-Rekarne kommun*

(1804-1881)⁵. När bruket kom igång tillkom en transportled norrut från bruket förbi Stora Flen, Carlsdal och Brotorp, den så kallade kanonleden. Om nu några deserterade soldater vill gömma sig undan omvärlden måste detta vara ett utmärkt område. Åt öster är det drygt 8 km till landsvägen mellan Nyköping och Eskilstuna. I väster är det 10 km till landsvägen och dessutom ligger Näshultasjön som en spärr emellan. Närmaste samlade bebyggelse finns vid slättbygden i norr dit det är 8-9 km. Men om de nu kommer söderifrån, vilket man måste anta att de gjorde, hur har man då valt eller hittat till detta område?

Svaret skulle kunna vara att någon kände till omgivningen eller att man hade fått vetskap om Hällefors bruk och såg möjligheter till försörjning där.

Gränsförhållanden

I 1600-talets Sverige hade visserligen kartläggning kommit igång. 1628 förordnades Andreas Bureus att ansvara för kartläggningen i Sverige. I första hand mättes geografiska kartor samt vägkartor. Detta innebar att gränser socknar och härader⁶ emellan, åtminstone i skogsbygderna ännu var osäkra. Först i 1734 års lag reglerades hur gränsfrågor skulle lösas. De äldsta häradskartorna över Oppunda härad visar en helt annan sträckning gentemot Öster-Rekarne och Willättinge härader. På en karta från 1713 redovisas Oppunda nordöstra häradsgräns betydligt mer åt nordost än nuvarande läge. Eftersom sockengränsen sammanfaller med häradsgränsen finns därmed samma osäkerhet för denna.

Väljer man att bosätta sig i dessa trakter torde därmed också finnas möjlighet att undgå präster, fogdar och länsmän.

Bosättningsmöjligheter

Hur var då möjligheterna att rent formellt ta sig rätten att bryta mark på allmänningssmark? I praktiken kan nog med fog påstås att det i första hand handlade om de rent odlingsmässiga förutsättningarna. Var marken lätt att odla upp, fanns möjligheter till utdikning och avledning av vatten var säkert frågor som mer sysselsatte nybyggaren. De regler, som från statsmakternas sida gällde, var de flesta nog både okunniga om och ointresserade av.

1647 utfärdades en skogsordning som gällde hela

landet. Enligt den skulle lagmän och häradshövdingar "rannsaka å vilka orter lands-, härads- och sockenallmänningar voro belägna".⁷ När det var gjort, skulle man utreda, vilka som hade rätt att nyttja allmanningen samt undersöka vilka gårdar, torp och backstugor som befunnos ligga inom allmänningarnas gränser. Därvid skulle alla redan upptagna nybyggen utrivas, såvida de ej befunnos fylla minsta måttet för full besuttenhet, nämligen $\frac{1}{4}$ mantal.

De nybyggen som upptogs av Botvid, Haar och Sven bör ha tillkommit efter 1647. Varför har då inte dessa utrivits? Det beror förmodligen dels på att lagmän och häradshövdingar hade annat att göra och var inte intresserade att ge sig ut i skogarna och leta nybyggen, dels på att det var en maktkamp mellan kungamakten och adeln om tillgång till och överhöghet av vissa allmänningar. Den skogskommission som så småningom kom att verka gjorde det först 1698, då man i första hand undersökte Eskilstuna och Gripsholms läns häradsallmänningar med hänsyn till omfattningen⁸.

Våra nybyggande soldater hade därmed goda möjligheter att i lugn och ro bryta mark och sätta bo.

Fanns bosättningarna?

Vad finns nu för belägg att de bosättningarna som omtalas i Botvidssagan har funnits? Först kan konstateras att Svenstorp finns och är fortfarande ett litet pågående jordbruk. Vidare framgår av aktuella kartor att namnet Botvidstäppan finns utsatt, vilket indikerar att verksamhet pågått här tidigare.

Två av soldaternas uppodlingar skulle därmed kunna vara lokaliserade. Av berättelsen framgår att Haar och Botvid blev osams sedan troligen Haar tappat bort nyckeln till krigsskattekistan. I berättelsen flyttar Haar till en plats söder om Harsjön. Vad finns för belägg för detta?

På en odaterad karta över Oppunda och Mellösa allmänningar finns en bosättning Harsjötorp redovisad,

5. *Hälleforsnäs i Södermanland* sid 8

6. *Socken: benämning på det område på landsbygden vars invånare besöker samma kyrka.*

Härad: Äldre rättskipnings- och förvaltningsområde

7. *Svenska Lantmäteriet del 1* sid 610

8. *Svenska Lantmäteriet del 1* sid 504

som ligger strax sydost om Harsjön. Kartan är förmodligen från tiden omkring 1700. På ytterligare en karta, daterad 1713, finns också Harsjötorp redovisat. Vid kartläggning av häradsallmänningen i Floda socken åren 1811-1812 framgår av beskrivningen att Harsjötorp är ödelagt. Det framgår inte när eller varför. Det finns inte heller några uppgifter att hämta i kyrkböckerna då dessa finns först från 1750-talet. Torpet skulle därmed ha varit ödelagt redan innan dess. Det är dock otvivelaktigt så att en bosättning har funnits vid Harsjöns sydspets, som passar väl in på Haars bosättning. Berättelsen är därmed fullt trovärdig i detta avseende.

Botvidstäppan, nubeskrivning

Låt oss nu koncentrera oss på Botvidstäppan och det som står att finna kring denna bosättning. Från den lilla parkeringsplats, som finns vid järnvägen drygt 300 meter från Harsjöns nordspets, följer man ett skogstraktorspår, som är betydligt yngre än bosättningen. På höger sida finns Botvidsmossens nordvästra smala utlöpare. På vänster hand stiger terrängen ganska kraftigt. Så småningom löper traktorspåret upp på ett bergsparti. Följer man detta österut, kommer man fram till ett mycket välbyggt och stort gränsröse. På de gamla kartorna kallas detta för Botvidsstaven.

Strax öster om röset faller berget brant och man kommer ner i ett ganska tätbevuxet område som slutar söderut mot Botvidsmossen. Ett första intryck ger inga antydningar på att här har förekommit verksamhet. Men går man norrut hittar man snart spår. Imponerande högar av sten som inte kommit dit av sig själv. För att riktigt få en bild av området har den centrala delen av odlingsområdet uppmätts. Därvid har samtliga byggnader lokaliserats förutom odlingsrösen och avgränsning av området. Totalt fyra byggnader har funnits, åtminstone ett har varit bostad.

På uppmätningen finns dessutom nästan 30 odlingsrösen upplagda, som vittnar om en väldig arbetsinsats. I en del av odlingsrösen finns gropar, som tyder på att någon har rotat i dem. Ekstubben som finns på kartan, diameter 120 cm, fälldes under andra världskriget⁹. Storleken tyder på att den fanns vid tiden för bosättningen. Gränsen runt bosättningen är cirka 850 meter, mesta delen består av stenmur. I östli-

gaste delen finns en mosse där troligtvis försök till utdikning gjorts. Spår av ett gammalt dike finns som leder ner mot Botvidsmossen. Den totalt inhägnade arealen är drygt 3 hektar.

Nybyggaren vid Botvidstäppan

I Husby-Rekarne socken finns kyrkböcker bevarade från tiden omkring 1670. Första anteckningen som rör nybyggaren finns i födelselängden. 1679 den 2 mars döps Brita Botvidsdotter i Heden. Närvarande vittnen var bland annat från Eknäs, Holmsjön och Brotorp. Samtliga dessa ställen ligger i omgivningen kring Botvidstäppan. Här finns anledning till två kommentarer. För det första har prästen i Husby-Rekarne döpt ett flickebarn. Detta måste alltså tyda på dels att det inte finns någon straffpåföljd för deserteringen dels att man ansågs tillhöra Husby-Rekarne socken trots att senare kartor redovisat Botvidstäppan inom Oppunda härad (se avsnittet om gränsförhållanden). För det andra kallas boplatsen för Heden. Orsaken till detta torde vara att det låg på Hedbygden som området allmänt kallades. 1682 den 2 februari döps Marit Botvidsdotter från Heden. Närvarande dopvittnen var även här grannar från omgivande ställen.

Kenneth Engvall

9. Uppgift från Bojan Österberg, som berättat att hennes far fällde eken till ved

Bengta Nordström

Släktforskarförening
Eskilstuna-Strängnäs
Dambergsgatan
S 63341 Eskilstuna
Schweden

Bach, den 20.2.2011

Käre damer och herrar,
Mina farföräldrar härstamma från Sverige. Jag är född och uppväxt i Tyskland i Bayern och forskar efter min familj Nordström som bodde i Strängnäs i början av 1700 talet.
Jag forskar i Landsarkivet i Lund, ierar också uppgifter i datorn, fick redan hjälp från Landsarkivet i Uppsala, men jag har kommit vid mina gränisar.
Så skicka jag er minna informationer, kanske jag få ytterligare nyheter. Föreningar som finns på ort och ställe har ofta största kungskap.
Jag härstamma från Jacob Olofsson Nordströms son Anders, Boktryckare som dog i Stockholm (s.stamtavla).
Jacob O.Nordström var ägare av gård o 5 i kvarter Wästerwicken (s.Boupteckn.).
Han dycker upp på gården första gången 1729 (Mantals!. Info Upps.).
Min största problem är, att det finns inte en gång i alla handlingar en födelseort. Vi förmodar att familj inflyttade någonstans, därför att det finns inte en födelsebevis, varken från Jacob eller hans syskon Pehr Nordstrom eller Catharina Nordström. Tyvärr finns dessutom stora luckor i född- och död handlingar under den tid.
Jakob dog vid en sjöolycka ...(tyvärr få jag inte allt läsa och översätta i Boupt.). Kanske han var med i Marine (fanns det under den tid?) eller han var en fiskare, men det passa inte så bra med Borgare Nordström.
Det vore så absolut trevlig när du kunde skicka denna uppgifter till medlemmar som forskar i Strängnäs, kanske det finns en knutning eller hänvis att jag kunde fortsätta.
Jag läste att Wästerwicken finns bevarad till nutiden, kanske Gård o 5 stannar kvar, eller det finns gamla kartor.
Jag är lycklig över varje info och hoppas att jag få svar.
Tack på förhand

Kära hälsningar
Bengta Nordström

*Det här brevet fick föreningen förra året. Jag vidarebefordrade det till våra kunniga i Strängnäs och det resulterade i att de fick besök av Bengta Nordström från Tyskland i somras.
Richard Attered*

*Strängnäs
Västerviken Gard '5 (idag Kopparslagaren '1)
Borgare och fiskare/kanske köpman
Jakob Olofsson Nordström
drunknade 1760 vid Öregrund*

Tackbrev

Detta finns skrivet överst på min urgamla stamtavla som jag har släpat med mig hela livet här i Tyskland och som var den egentliga orsaken till att jag började med släktforskning. Några år har jag forskat i Skåne på Landsarkivet i Lund efter en familj till Bengta Nordström som gifter sig under 1800-talet med en ättling efter Strängnässläkten. Nu var det dags att åka en gång till Mälaren.

Jag hade ingen aning om vad jag skulle få uppleva och lära mig i Strängnäs.

Jag var på väg från gryning till skymning. Högmässa i Domkyrkan, domherre, östra kyrkogården, Arsenalen, Åkers Styckebruk, Eldsund, Fogdö, Multeum, Antiquariat Hundörat, 2 dagar på Uppsala Landsarkiv, Mariefred, hembygdsmuseum, Gripsholm osv. osv. och överallt fanns den härliga Mälaren i strålande solsken.

Oföglömlig första dag emot kväll, jag gick upp Västerviksgatan till Pumptorget och vidare, inte någon fanns på gatorna mellan dessa sagolikt urgamla husen. Jag drömde att jag var i 1600-talet.

Jag har lärt känna många trevliga människor, alla hade tips att gå på och bra råd för mig. Största överraskningen var träffa Anne Lie, Kerstin och Gunilla. Var och en hade ett paket med handlingar med sig som de hade utforskat till mig. Jag var i en återvändsgränd med forskning, men nu går det vidare.

Det var säkert inte sista gången jag kom till Strängnäs där jag känner mig redan riktigt hemma. Nästa sommar vill jag forska i Stockholm och under den tiden vill jag göra en båtresa till Strängnäs. Jag vill följa min fiskare på den urgamla handelsvägen.

Bengta Nordström

Aktiviteter våren 2012

Februari 23	Oäkta barn – Fader Okänd Kvinnor som födde oäkta barn utmärktes i det gamla bondesamhället, så ock barnet. Föreläsningen ger flera tips om olika vägar att hitta fadern.	Multeum i Strängnäs 18.30 – 20.30 Calle Lindström, Lindesberg
Mars 1	Soldater och Båtsmän , så följer jag min soldat/båtsman i arkiven. ”En förberedelse inför besök på Krigsarkivet”	Contrast i Eskilstuna 18.30 – 20.30 Tor-Leif Björklund, Norrköping
Mars 27	Dubbletter ”Håll ordning på din släktforskning” Släktforskning intresserar allt fler och information blir lättare att komma över. Många delar också med sig av sin forskning. Men det gäller att ha koll på sin databas. Att uppgifterna är relevanta, att personerna bara förekommer en gång och att övriga uppgifter är riktiga.	Multeum i Strängnäs 18.30 – 20.30 Runar Hortlund, Eskilstuna
April 3	Flygfoto och släktforskning Hur man tar flygbilder. Hur släkt- och hembygdsforskare kan söka och markera ut exakt var fastigheten ligger samt skriva text till bilden	Contrast i Eskilstuna 18.30 – 20.30 Pereric Öberg, Svenska Aerobilder AB
Maj 3	Företagens arkiv i Sörmland Hos Företagens arkiv i Sörmland förvaras handlingar från företag, ekonomiska föreningar, gårdar, press och enskilda personer. Hur kan man använda detta i sin släktforskning?	Multeum i Strängnäs 18.30 – 20.30 Ann Marie Asplund, Eskilstuna
Maj 12	Utflykt till Botvidstäppan och flera f.d. bruk norr om Hälleforsnäs Guide: Kenneth Engvall	Avgångstid m.m. meddelas senare

Se övriga aktiviteter på vår hemsida, kalendariet